

Proszę o uwagę

24. Optyka falowa

- Zasada Huygensa,
- interferencja,
- spójność fal,
- dyfrakcja,
- polaryzacja światła – stan i stopień polaryzacji,
- ośrodki anizotropowe – elementy dwójłomne,
- idea holografii.

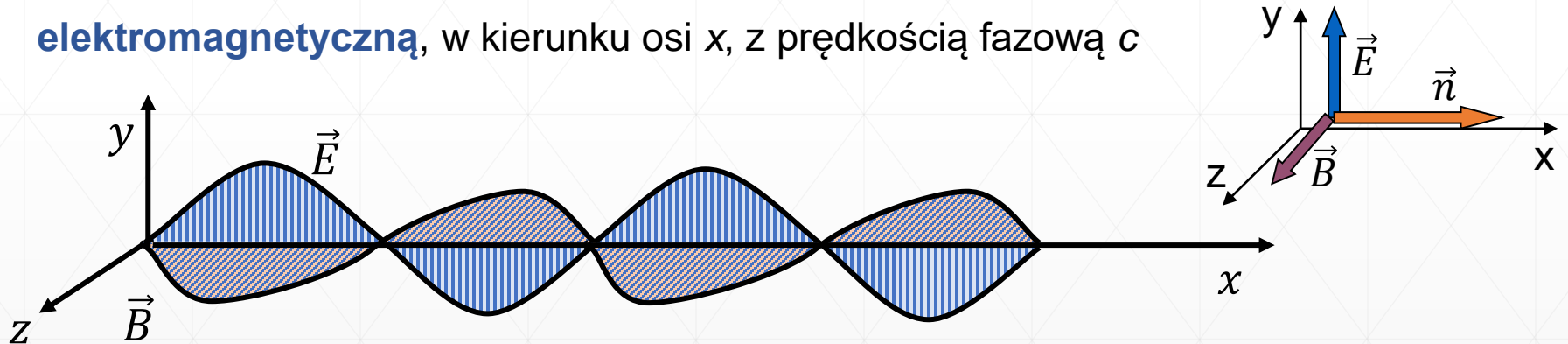

Światło jako fala elektromagnetyczna

- Z równań Maxwella wynika, że wokół płaszczyzny przez którą płynie prąd zmienny w czasie powstają pola magnetyczne i elektryczne, spełniające równanie falowe,

$$\frac{\partial^2 E_y}{\partial x^2} = \frac{1}{c^2} \frac{\partial^2 E_y}{\partial t^2}; \quad \frac{\partial^2 B_z}{\partial x^2} = \frac{1}{c^2} \frac{\partial^2 B_z}{\partial t^2}$$
$$B_z(x, t) = B_0 \cos \omega (t - x/c)$$
$$E_y(x, t) = E_0 \cos \omega (t - x/c)$$

tnz. pola magnetyczne i elektryczne rozchodzą się w postaci fali, zwanej **falą elektromagnetyczną**, w kierunku osi x , z prędkością fazową c

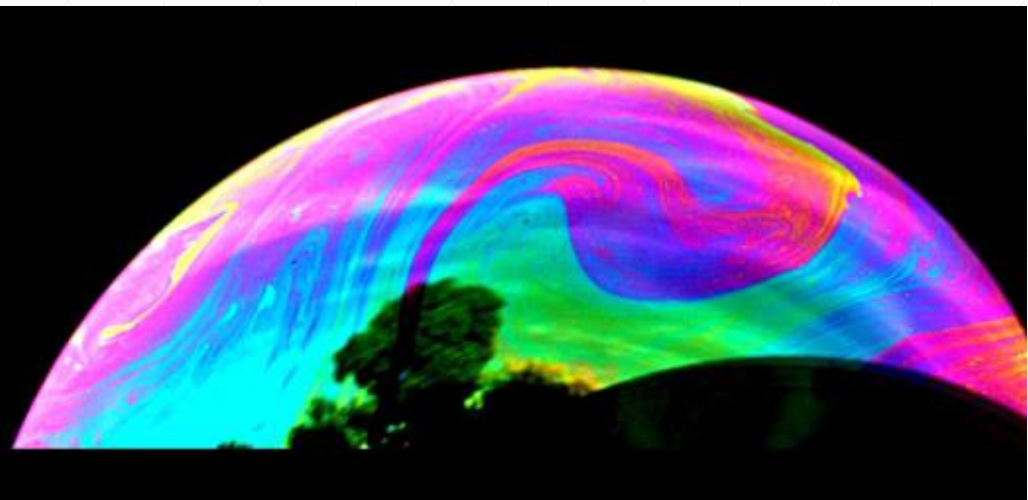
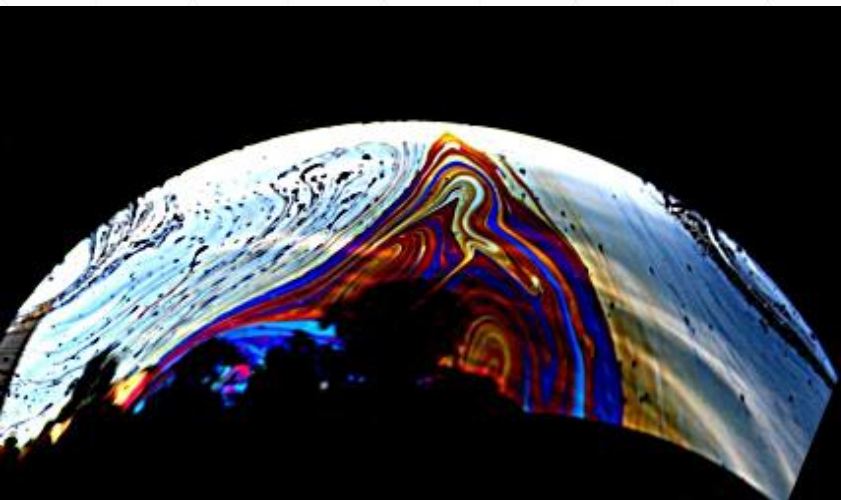
- pola te są wzajemnie prostopadłe do siebie i do kierunku rozchodzenia się tych pól w przestrzeni (kierunku propagacji fali), tzn. $B_z \perp E_y \perp \vec{n}$
- prędkość fazowa fali równa jest prędkości światła $v = \frac{1}{\sqrt{\mu_0 \epsilon_0}} = c = 3 \cdot 10^8 \text{ m/s}$

INTERFERENCJA ŚWIATŁA

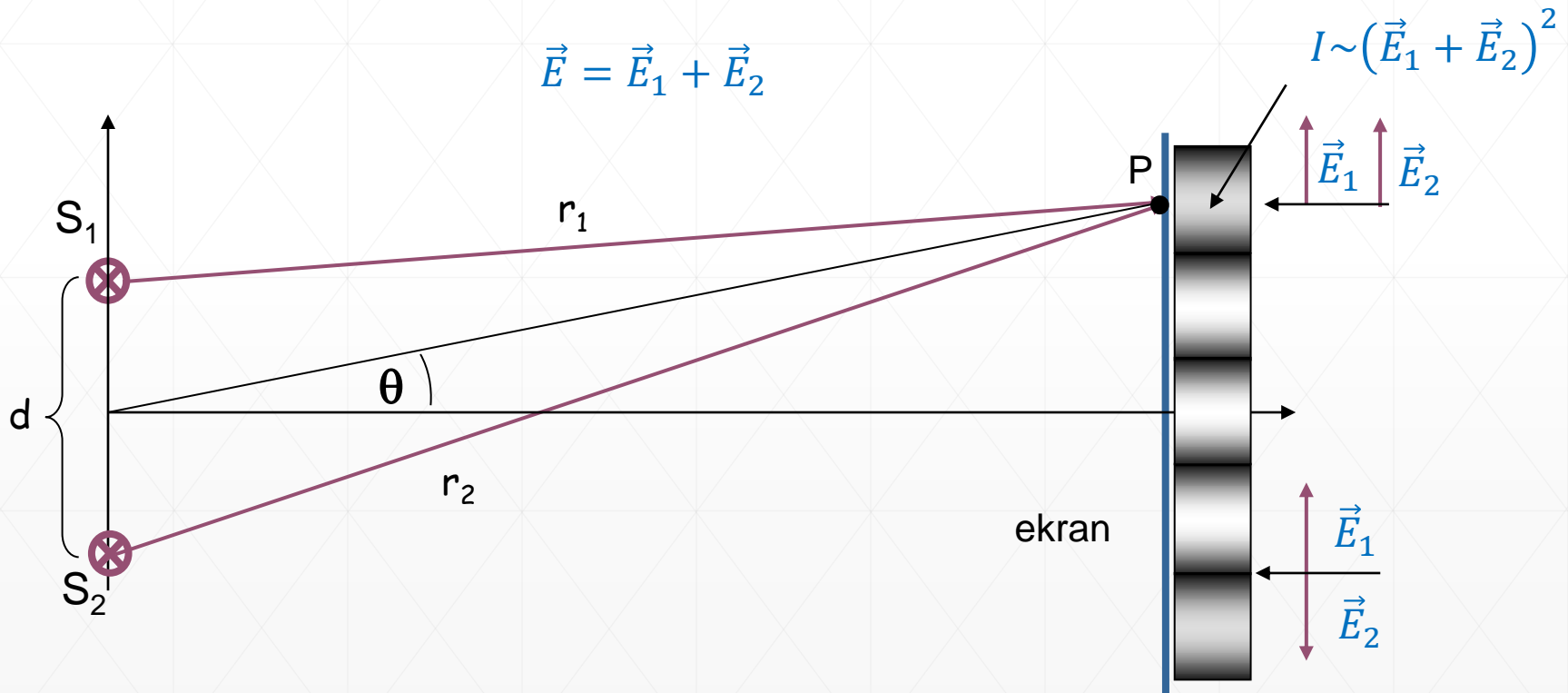
W zjawisku interferencji nakładanie się fal prowadzi albo do wzmocnienia, albo do wygaszenia światła o pewnych barwach, np. bańki mydlane

[„Fizyka dla szkół wyższych – tom 3”, www.openstax.pl]

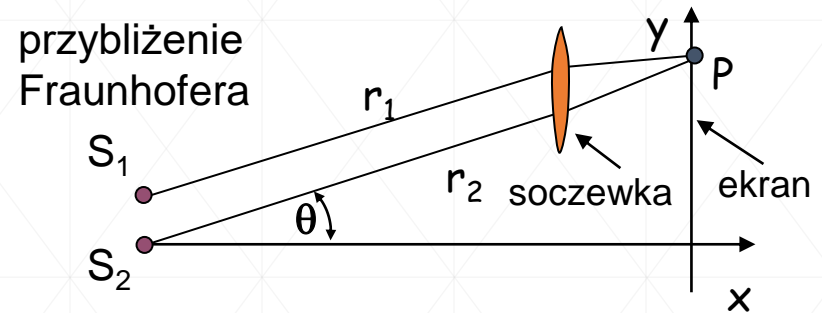
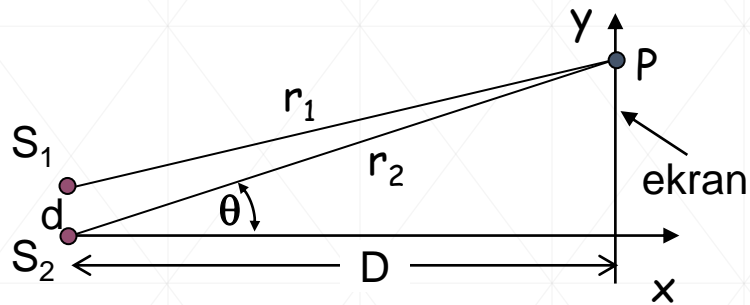
Interferencja fal wysyłanych przez dwa źródła punktowe

Jeśli do punktu przestrzeni dochodzą 2 fale, to chwilowe pole elektryczne w tym punkcie będzie sumą wektorową natężeń pola elektrycznego obu fal

Jaka jest zależność natężenia fali elektromagnetycznej na ekranie od położenia punktu obserwacji?

Interferencja fal - suma amplitud

Do P, w zależności od kąta θ dochodzi światło ze źródeł S_1 i S_2 z różnymi fazami:

$$E = E_1 + E_2 = E_0 \cos(kr_1 - \omega t) + E_0 \cos(kr_2 - \omega t)$$

Różnica faz: $\phi = \phi_2 - \phi_1 = (kr_2 - \omega t) - (kr_1 - \omega t) = k(r_2 - r_1) = k\Delta r$

Różnica faz równa jest różnicy dróg optycznych

$$E = 2E_0 \cos\left(k \frac{(r_1 + r_2)}{2} - \omega t\right) \cos k \frac{(r_1 - r_2)}{2} = 2E_0 \cos(kr - \omega t) \cos k \frac{\Delta r}{2}$$

$$E = \underbrace{2E_0 \cos \frac{\phi}{2}}_A \cos(kr - \omega t)$$

$|A| = \text{max}$ gdy

$$\frac{\phi}{2} = n\pi$$

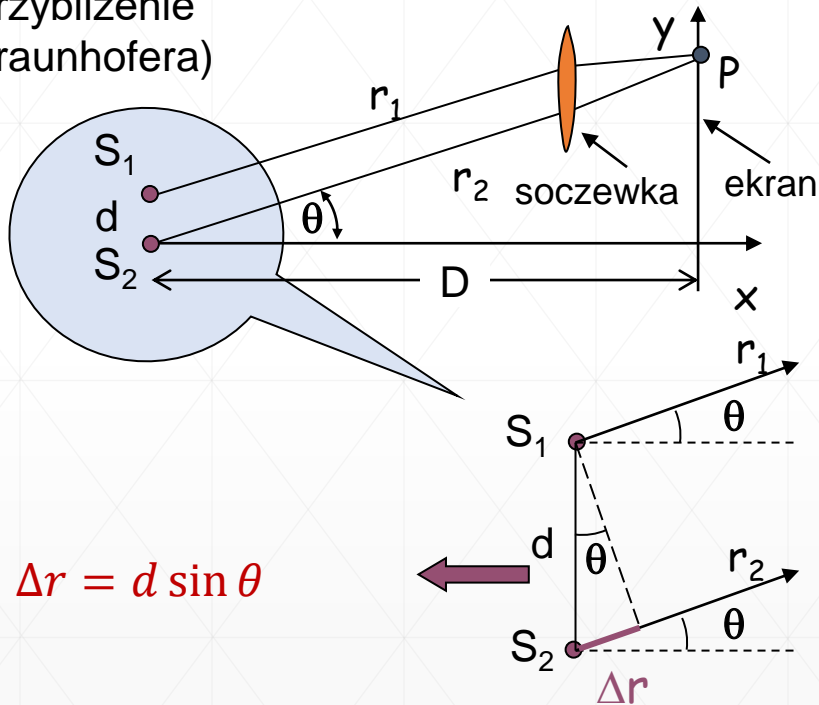
A – amplituda fali wypadkowej

czyli wzmocnienie sygnału jeśli

$$\phi = n2\pi$$

Interferencja fal – warunek wzmocnienia i wygaszenia

Dla $D \gg d$
(przybliżenie Fraunhofera)

$$\Delta r = d \sin \theta$$

Wzmocnienie sygnału jeśli

$$\phi = n2\pi$$

$$\phi = k\Delta r = \frac{2\pi}{\lambda} \Delta r$$

$$\Delta r = n\lambda$$

różnica dróg optycznych jest równa całkowitej wielokrotności długości fali
czyli

$$d \sin \theta = n\lambda \quad (n = 0, \pm 1, \pm 2)$$

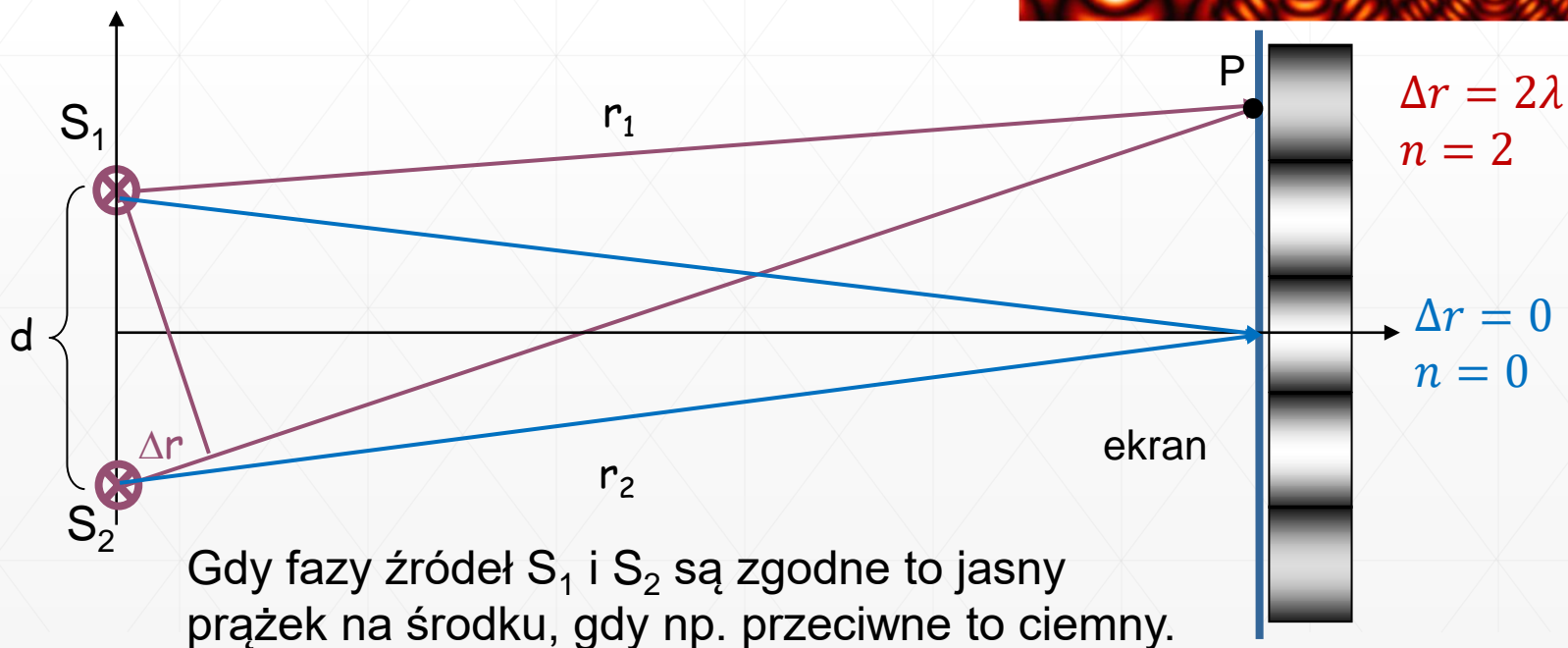
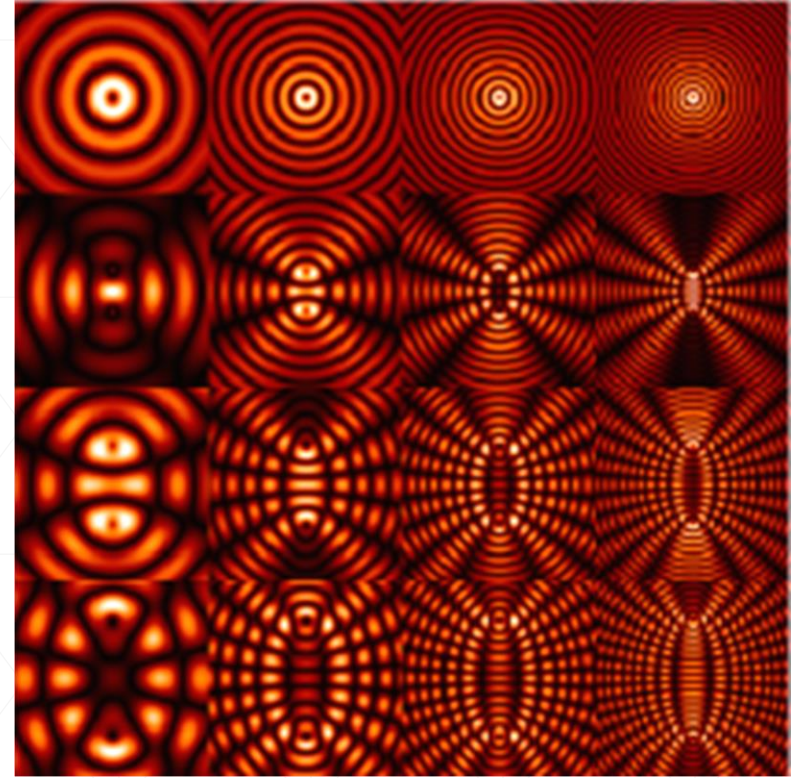
wygaszenie gdy:

$$d \sin \theta = \left(n + \frac{1}{2}\right) \lambda \quad (n = 0, \pm 1, \pm 2)$$

Interferencja jest podstawowym testem na to, czy jakieś zjawisko ma charakter falowy, czy nie ma

Interferencja fal

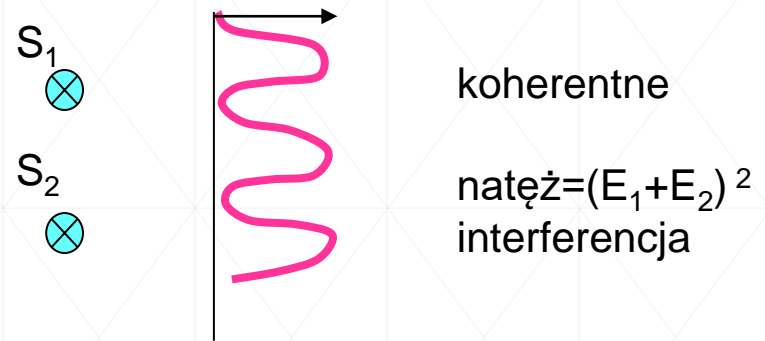
Interferencja – zjawisko powstawania nowego, przestrzennego rozkładu amplitudy fali w wyniku nakładania się dwóch lub więcej fal.

Koherencja fal – spójność

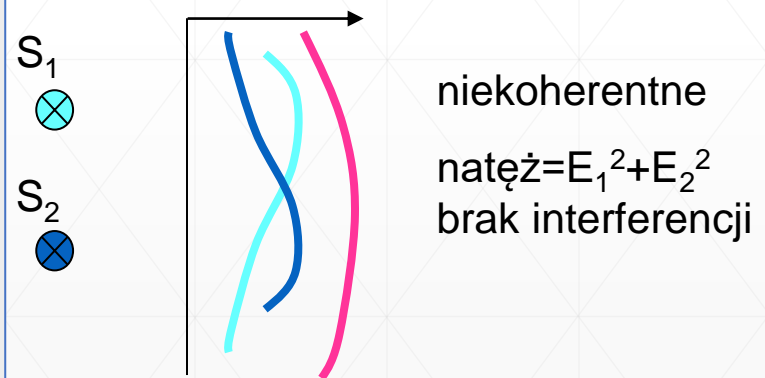
koherencja światła – zgodność między fazami w różnych punktach wiązki światła lub w różnych wiązkach tj. różnica faz fal świetlnych docierających do danego punktu jest stała w czasie.
źródło światła spójnego: [laser](#)

niekoherentne źródła fal (np. żarówki, słońce)

brak prążków interferencyjnych

Powód: różnica faz dla fal pochodzących z niekoherentnych źródeł zmienia się w czasie w sposób nieuporządkowany. Natężenie fali (w danym punkcie) jest sumą natężeń od poszczególnych źródeł,

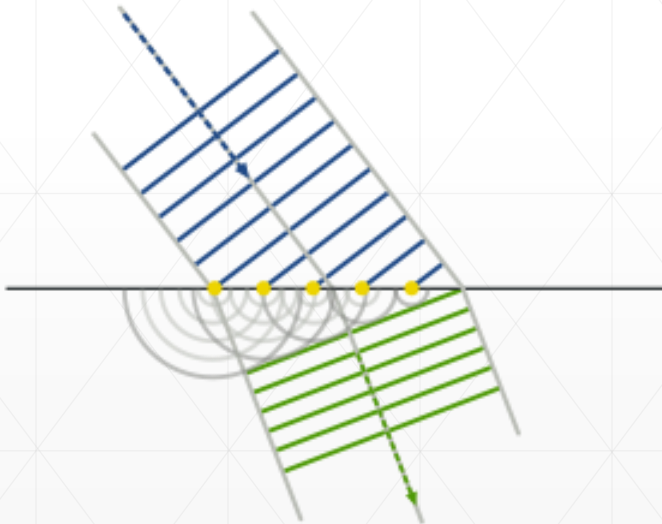

fale spójne:
natężenie = $(E_1 + E_2)^2$
zdolność do interferencji

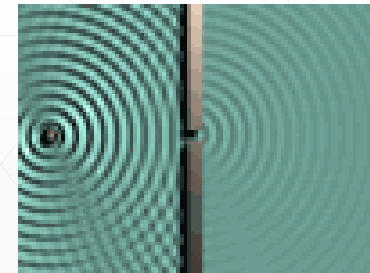
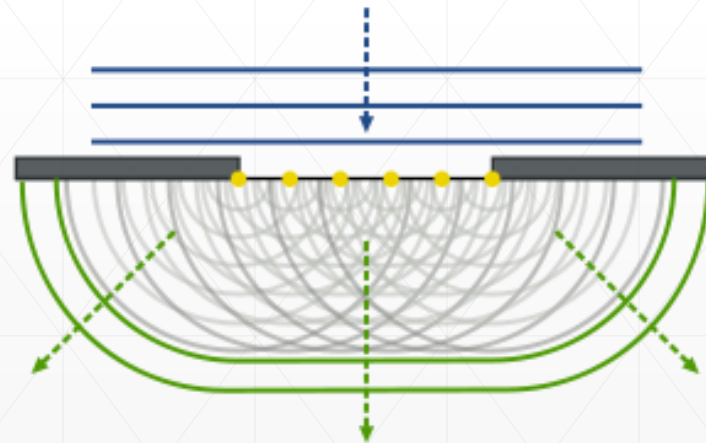
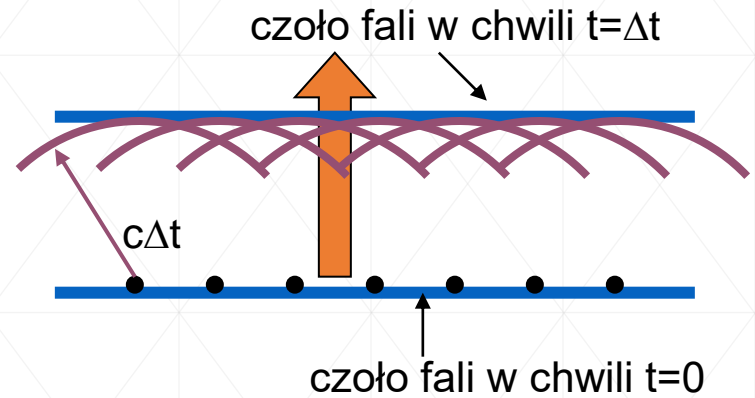
fale niespójne:
natężenie = natężenie1 + natężenie2
= $E_1^2 + E_2^2$

Zasada Huygensa - ugięcie światła

Zasada Huygensa (1678) – wszystkie punkty czoła fali zachowują się jak punktowe źródła elementarnych kulistych fal wtórnych

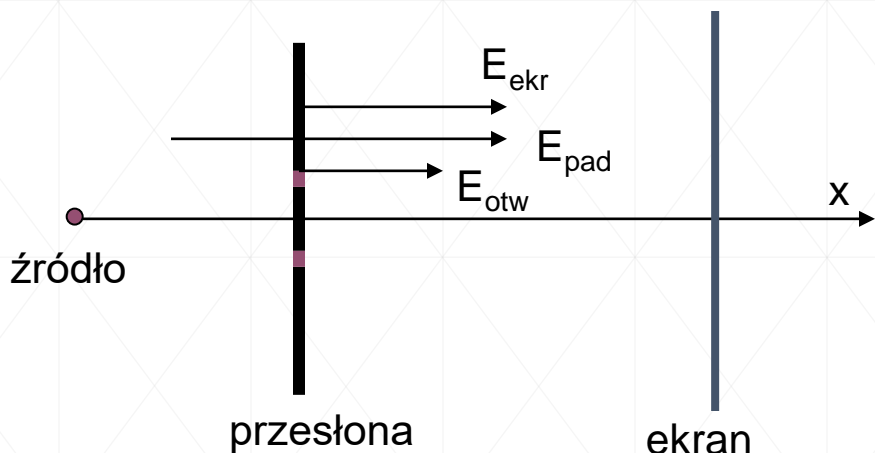

Zasada Huygens'a tłumaczy załamanie fali na granicy ośrodków.

Zasada Huygens'a tłumaczy ugięcie fali na krawędziach i przeszkodach.

Ugięcie światła na dwóch szczelinach

Doświadczenie Younga – w wyniku oświetlenia dwóch szczelin pojedynczym źródłem światła uzyskujemy taki sam obraz interferencyjny jakby szczeliny były zastąpione przez dwa źródła światła

Wypadkowe pole na prawo od przesłony

$$E_{wyp} = E_{pad} + E_{ekr}$$

po zasłonięciu otworów dodatkowymi ekranami

$$E_{wyp} = E_{pad} + E_{ekr} + E_{otw} = 0$$

$$\begin{aligned} -E_{otw} &= E_{pad} + E_{ekr} \\ |E_{otw}|^2 &= |E_{pad} + E_{ekr}|^2 \end{aligned}$$

Układ przesłony z dwiema szczelinami jest równoważny dwóm źródłom o powierzchni tych szczelin

Dyfrakcja światła

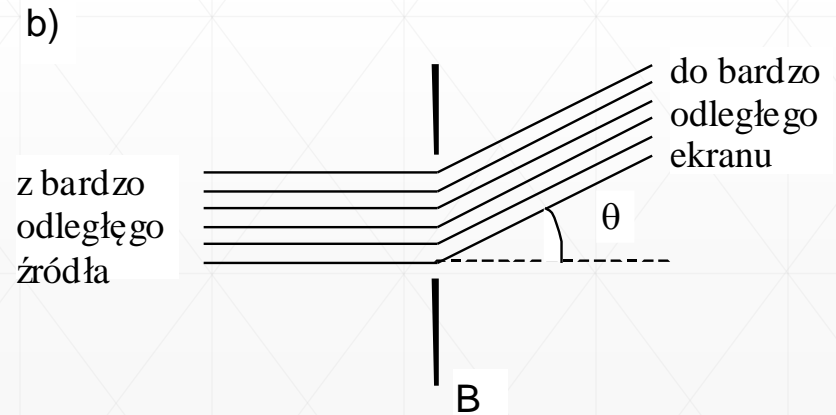
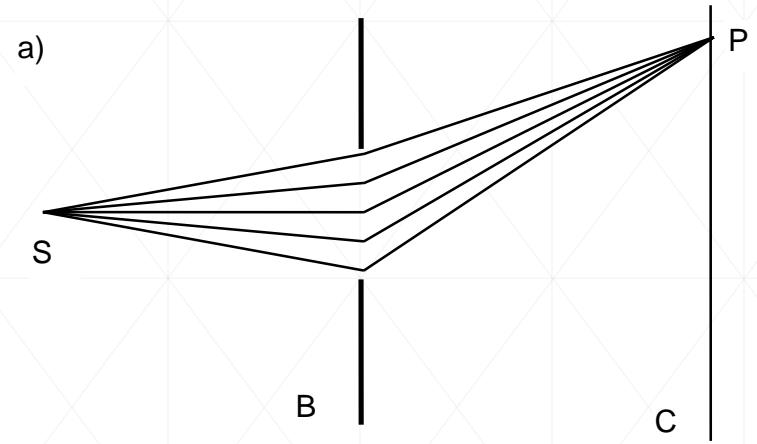
- ugięcie, czyli odchylenie od prostoliniowości rozchodzenia się światła w pobliżu ciał nieprzezroczystych nazywamy **dyfrakcją światła**
- zjawisko to jest tym wyraźniejsze, im rozmiary przeszkody (np. szer. szczeliny) są bardziej zbliżone do długości fali
- w wyniku dyfrakcji powstaje obraz prążków interferencyjnych, zwany obrazem dyfrakcyjnym
- dyfrakcji ulegają fale wszystkich rodzajów, a nie tylko fale świetlne

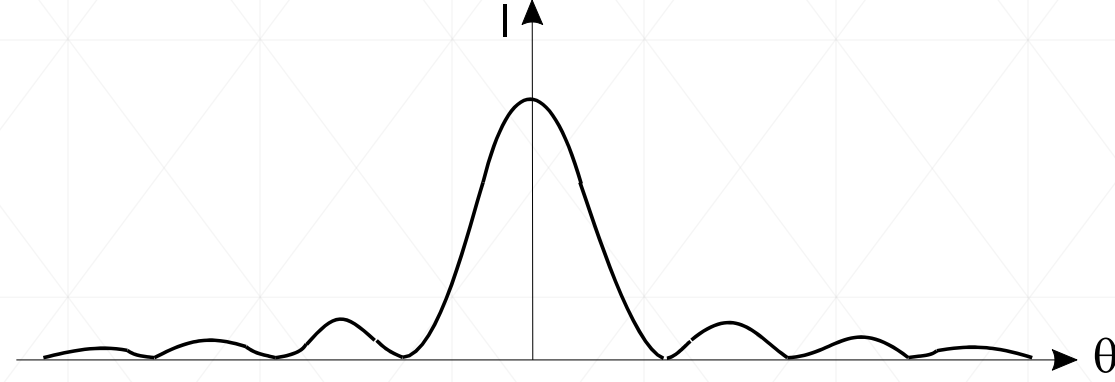
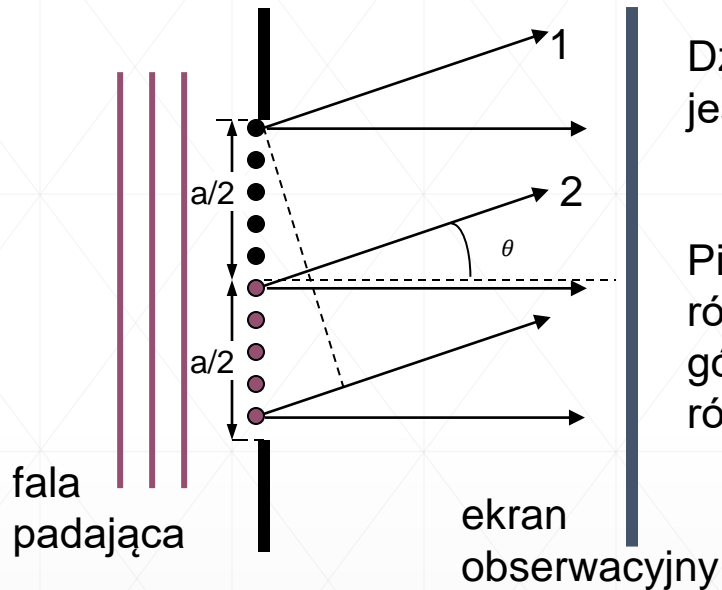
Rodzaje dyfrakcji

Dyfrakcja Fresnela - fale opuszczające otwór nie są płaskie (promienie nie są równoległe) zachodzi to gdy źródło fal S i ekran C znajdują się w skończonej (bliskiej) odległości od ekranu za szczeliną B .

Dyfrakcja Fraunhofera - źródło S i ekran C znajdują się w dużej odległości od otworu uginającego. Czoła fal padających jak i ugiętych są płaszczyznami (promienie są równoległe)

Dyfrakcja na pojedynczej szczelinie

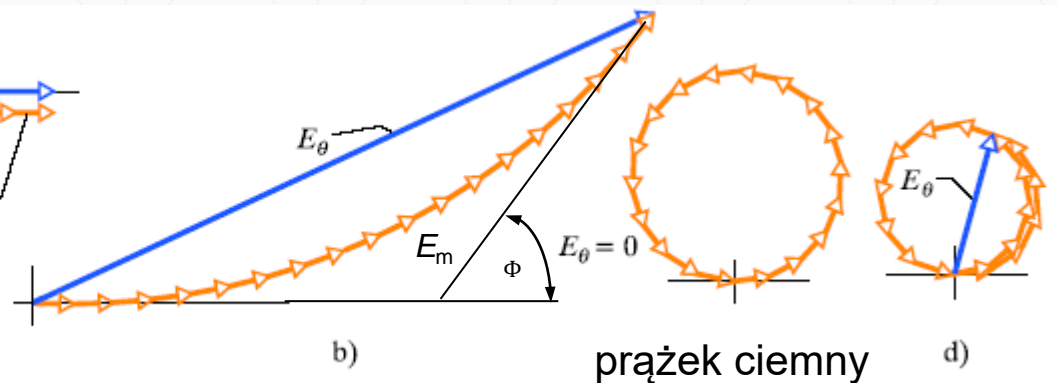
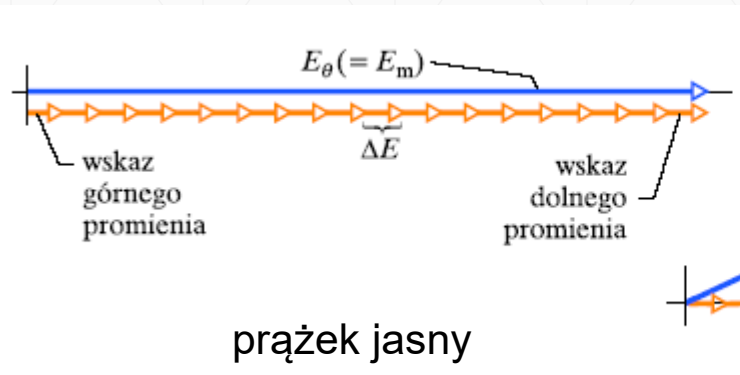
Dzielimy szczelinę na N stref tak małych, że każda strefa jest źródłem elementarnej fali Huygensa.

Pierwszy prążek ciemny, gdy różnica dróg promieni 1,2 od górnych stref obu obszarów równa jest $\lambda/2$

$$\frac{a}{2} \sin \theta_1 = \frac{\lambda}{2}$$

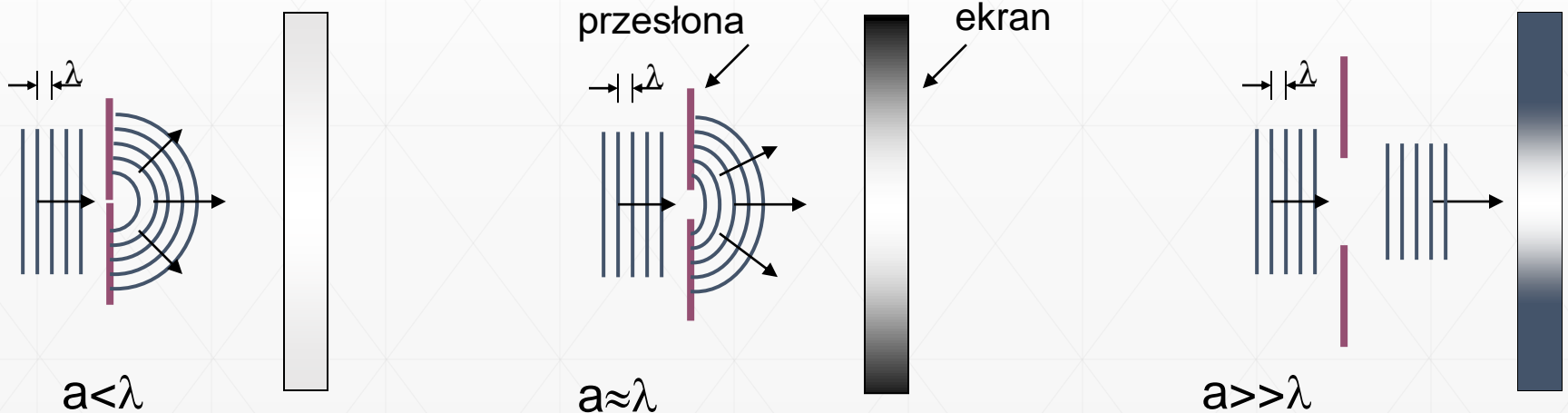
$$\sin \theta_1 = \frac{\lambda}{a}$$

lub gdy całkowita różnica faz
 $\Phi = 2\pi$ $\Phi = k\Delta r = \frac{2\pi}{\lambda} a \sin \theta_1$

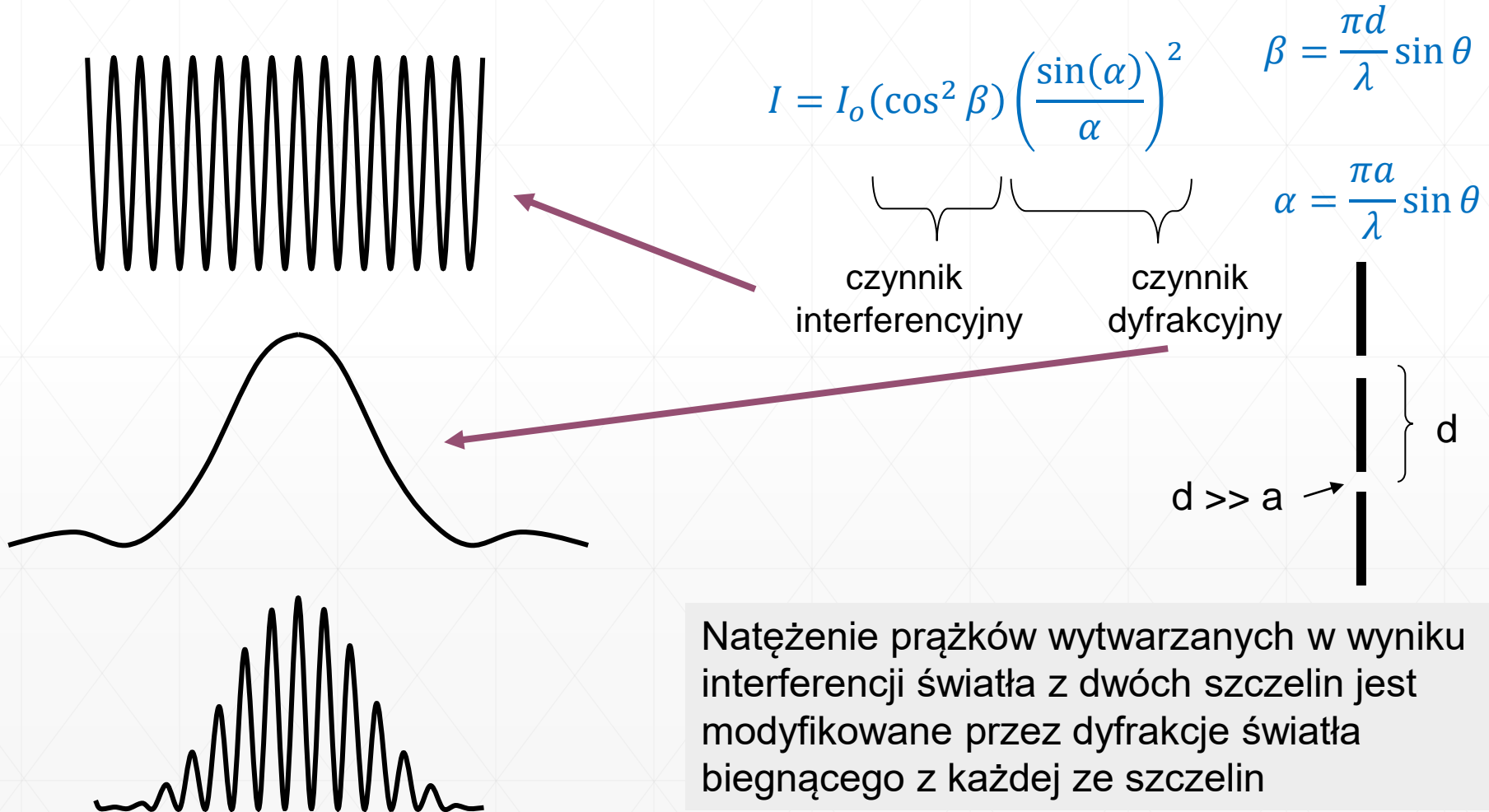

Dyfrakcja, a szerokość szczeliny

- Jeżeli szerokość szczeliny staje się mała, to kąt przy którym pojawia się pierwsze minimum staje się równy 90° , a następne minimum w ogóle nie występuje
- Jeżeli szerokość szczeliny rośnie, to wzmocnienie występuje tylko dla kąta $=0$ (jedno maksimum)
- Jeśli przeszkody mają duże rozmiary w porównaniu z długością fali, to promieniowanie rozchodzi się po liniach prostych i efekty falowe nie grają roli

Dyfrakcja na dwóch szczelinach

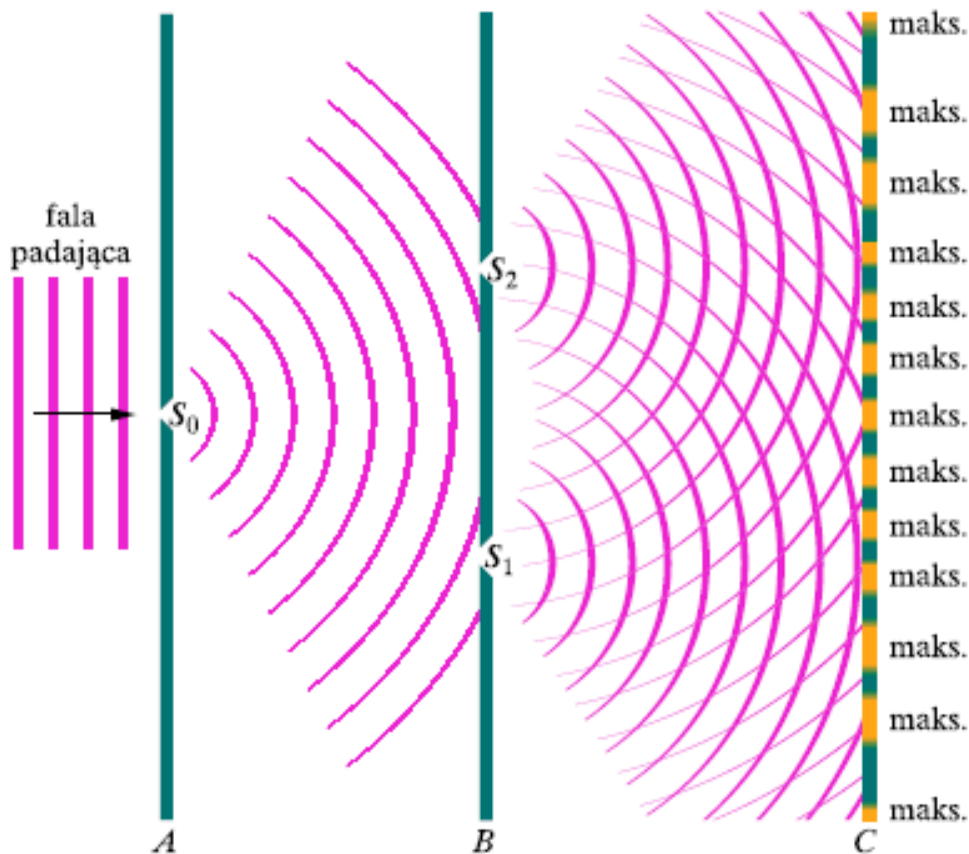

Natężenie prążków wytwarzanych w wyniku interferencji światła z dwóch szczelin jest modyfikowane przez dyfrakcje światła biegnącego z każdej ze szczelin

Doświadczenie Younga

przykładem dyfrakcji na dwóch szczelinach jest doświadczenie Younga z 1801 r. - *pierwszy eksperyment wskazujący na falowy charakter światła.*

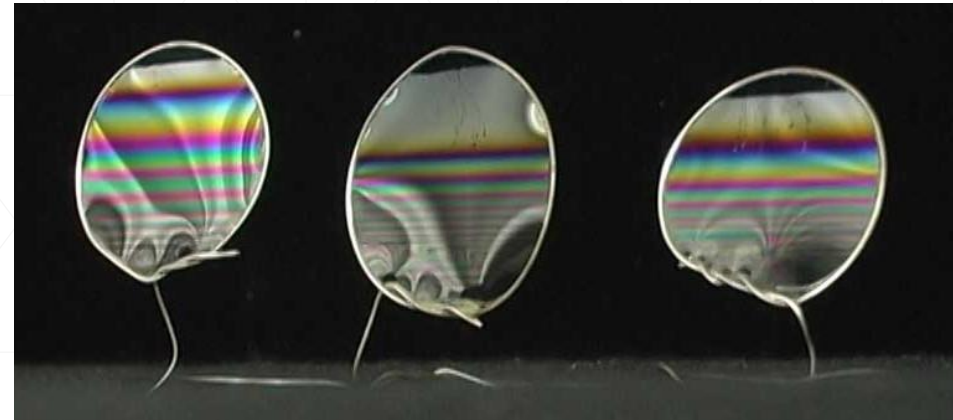
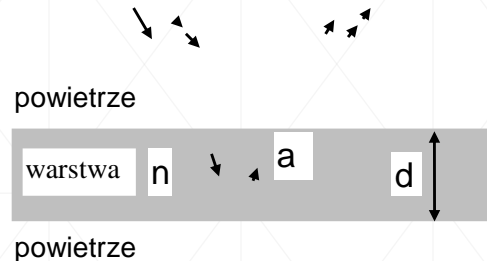

- płaska fala monochromatyczna ugina się na szczeliny S_0
- światło dochodzące do ekranu B jest uginane na szczelinach S_1 i S_2 , które działają jak źródła punktowe
- promieniowanie ze źródeł S_1 i S_2 jest całkowicie spójne (różnica faz pozostaje stała w czasie), gdyż jest częścią jednej fali świetlnej ze źródła S_0
- na ekranie C obserwujemy prążki interferencyjne
- półkoliste linie pomiędzy B i C obrazują fale, które rozchodziłyby się gdyby któraś ze szczelin była przysłonięta

Przykład: Interferencja w cienkich warstwach

Źródło

obserwator

Dla dwóch promieni pokazanych na rysunku warunek na maksimum ma postać

$$2d = m\lambda_n + \lambda_n/2, \quad m = 0, 1, 2, \dots,$$

Czynnik $\lambda_n/2$ opisuje zmianę fazy przy odbiciu (od górnej powierzchni) bo zmiana fazy o 180° (π) jest równoważna różnicy dróg równej połowie długości fali (różnica faz/ 2π = różnica dróg/ λ). Ponieważ długość fali w warstwie o współczynniku załamania n jest równa $\lambda_n = \lambda/n$, to otrzymujemy warunek:

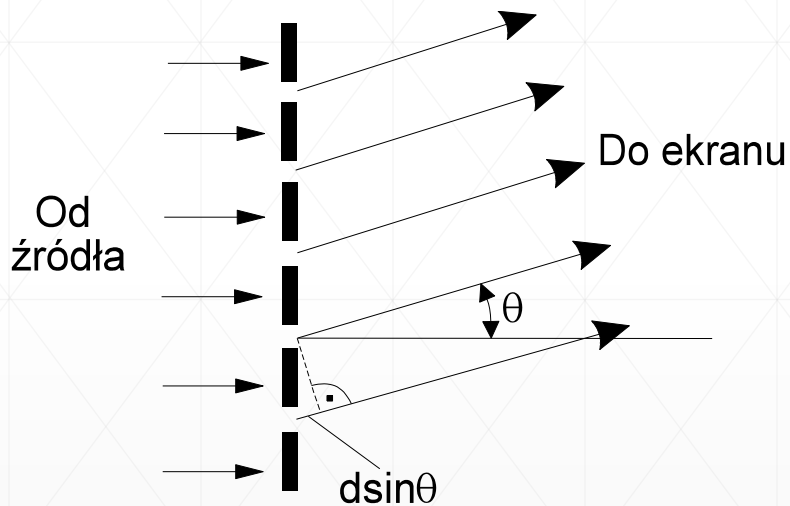
$$2dn = \left(m + \frac{1}{2}\right)\lambda \quad m = 0, 1, 2, \dots \text{ (maksima)}$$

Analogiczny warunek na minimum ma postać:

$$2dn = m\lambda \quad m = 0, 1, 2, \dots \text{ (minimum)}$$

Siatka dyfrakcyjna

zbiór równoległych jednakowych szczelin oddległych o d (stała siatki)

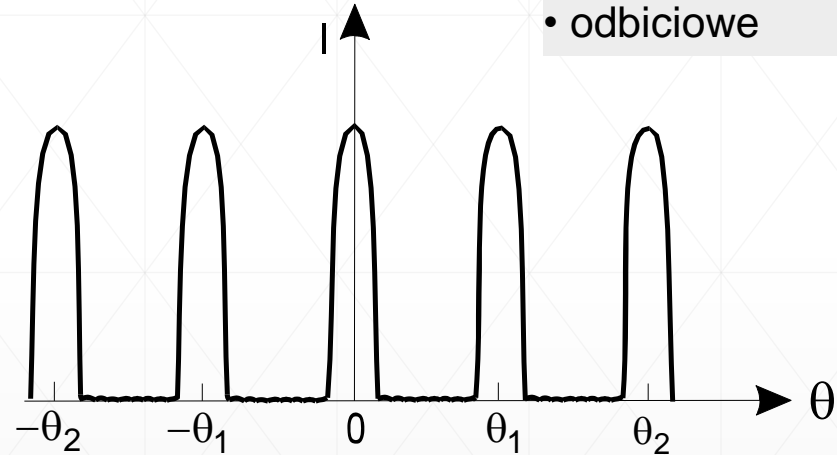
$$d \sin \theta = n \lambda$$

Natężenie I w maksimach jest N^2 razy większe

$$I = N^2 I_0$$

siatki dyfrakcyjne:

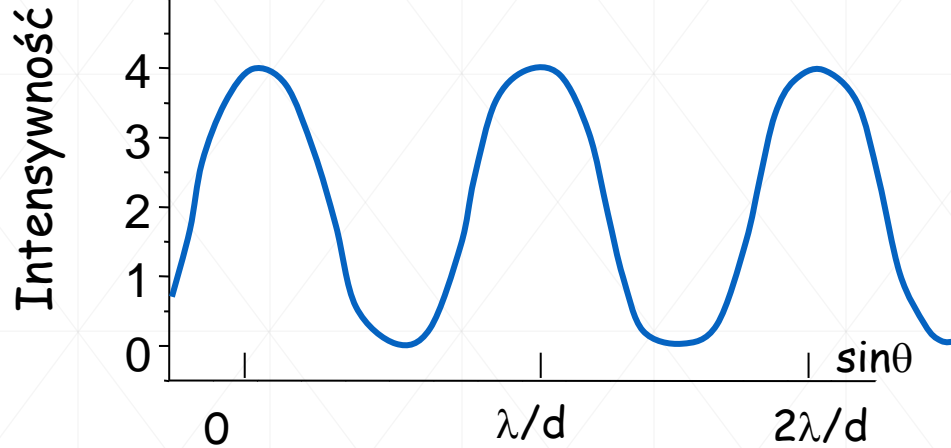
- transmisyjne
- odbiciowe

Siatki dyfrakcyjne wykorzystuje się do pomiarów długości fali oraz do badań struktury i natężenia linii widmowych

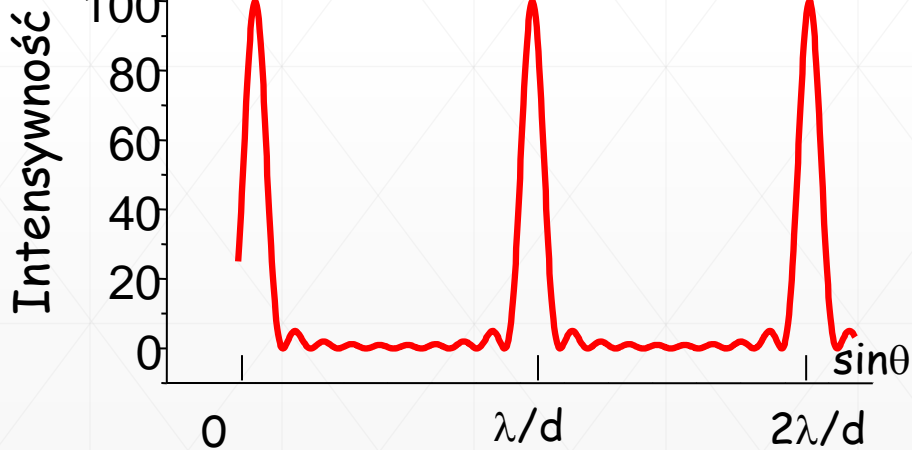
Intensywność obrazu interferencyjnego

$d=2 \cdot 10^{-6} \text{m}$, $N=2$, $\lambda = 5893 \text{Å}$

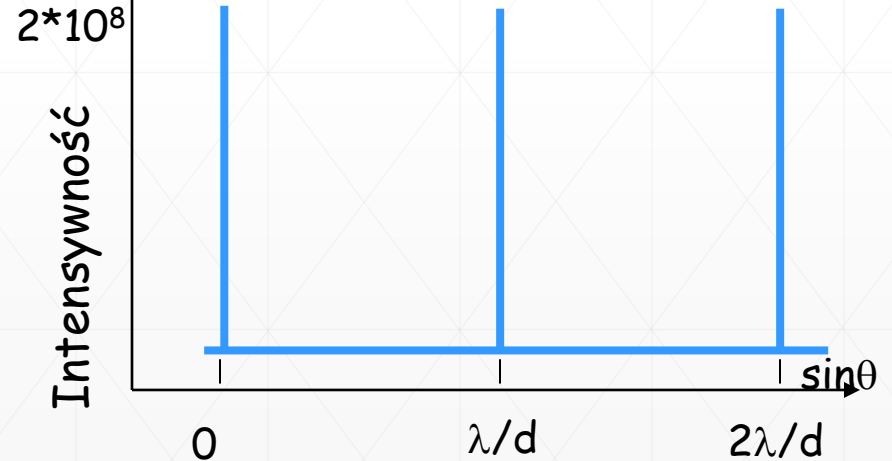

← dwie szczeliny
siatka dyfrakcyjna

$d=2 \cdot 10^{-6} \text{m}$, $N=10$, $\lambda = 5893 \text{Å}$

$d=2 \cdot 10^{-6} \text{m}$, $N=13400$, $\lambda = 5893 \text{Å}$

w wyniku interferencji fal z wielu źródeł na ekranie uzyskuje się wzmocnienia natężenia fal w pozycjach dla których $d \sin(\theta) = n\lambda$. Czym więcej źródeł, tym maksima węższe, a natężenie większe.

Rozdzielczość obrazów dyfrakcyjnych

położenie pierwszego minimum
dla długiej wąskiej szczeliny a

$$\sin \theta_1 = \frac{\lambda}{a}$$

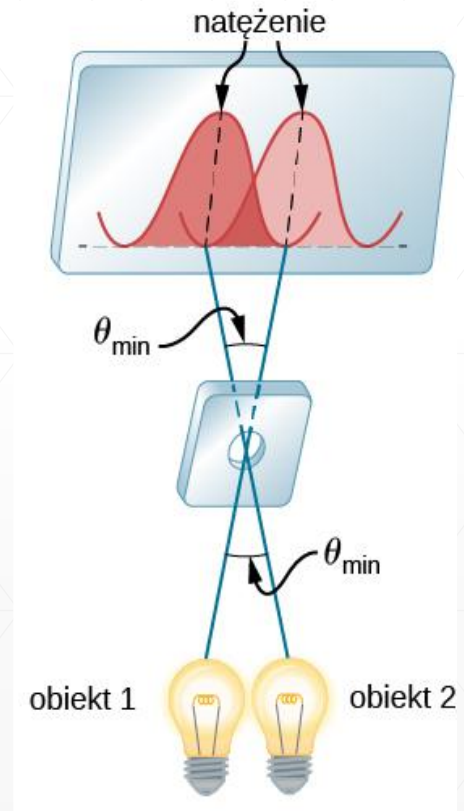
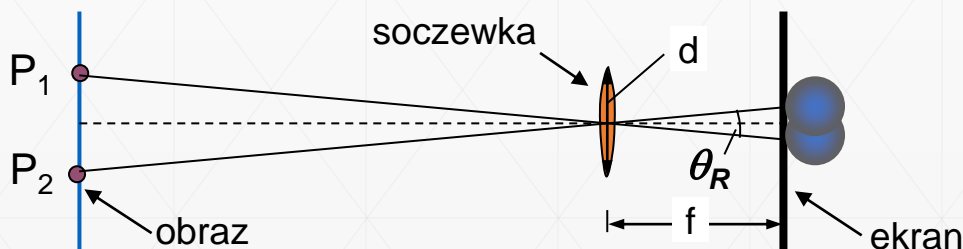
położenie pierwszego minimum
dla otworu kołowego o średnicy d
(kątowy rozmiar obrazu)

$$\sin \theta_1 = 1,22 \frac{\lambda}{d}$$

kryterium rozdzielczości Rayleigha:
obrazy rozróżnialne gdy centralne
maks. jednego przypadku w miejscu
pierwszego minimum drugiego

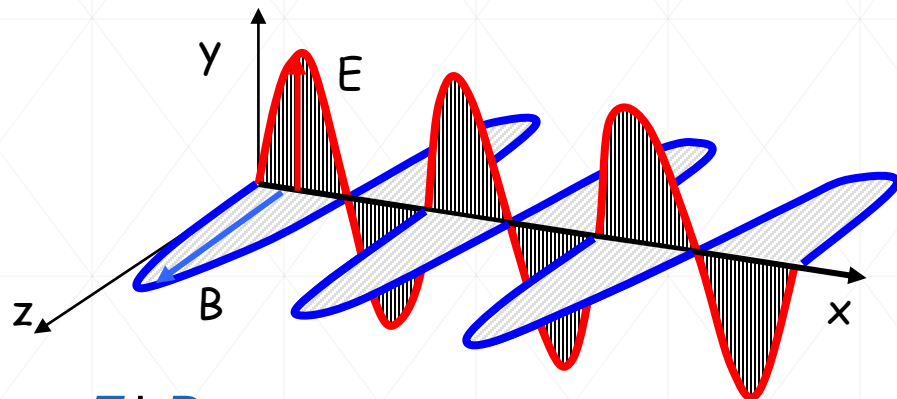
$$\theta_R = \arcsin \left(1,22 \frac{\lambda}{d} \right)$$
$$\approx 1,22 \frac{\lambda}{d}$$

obserwacja gwiazd, obrazów
rolę otworu spełnia soczewka skupiająca

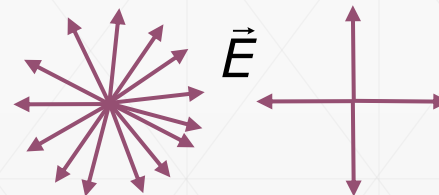
[„Fizyka dla szkół wyższych –
tom 3”, www.openstax.pl]

Polaryzacja światła

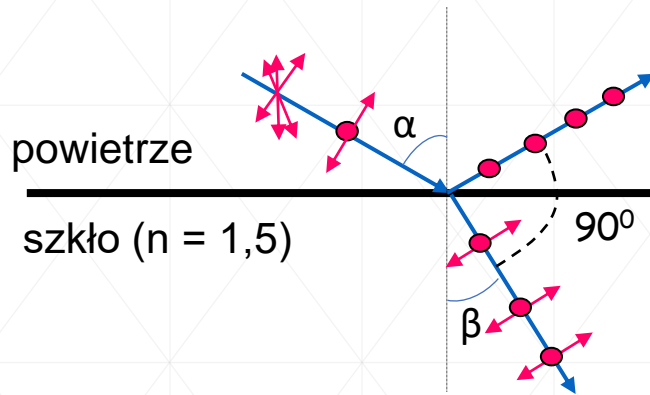
- Fala EM jest spolaryzowana gdy wektory E i B mają ustalony kierunek w przestrzeni
  - polaryzacja liniowa – E drga w jednym kierunku
  - polaryzacja kołowa – E zatacza koła
- Polaryzacja jest zjawiskiem, które występuje tylko dla fal poprzecznych
- Kierunek polaryzacji to kierunek drgań wektora E
- Światło wysyłane przez wiele źródeł – atomów jest niespolaryzowane – składa się z wielu różnych kierunków polaryzacji

światło niespolaryzowane jest superpozycją dwóch fal spolaryzowanych wzajemnie prostopadle

Sposoby polaryzacji 1

POLARYZACJA PRZEZ ODBICIE

fala spolaryzowana
prostopadle do
płaszczyzny padania
(płaszczyzny rysunku)

fala spolaryzowana
w płaszczyźnie
padania

Niespolaryzowaną falę padającą **E** można rozłożyć na dwie składowe:

- prostopadłą do płaszczyzny padania, ●
- leżąca w płaszczyźnie padania.

Jeśli $\alpha + \beta = 90$, to fala odbita jest całkowicie spolaryzowana.
Składowa leżąca w płaszczyźnie padania nie może rozchodzić się
w tym kierunku bo byłaby wówczas to fala podłużna

Kąt Brewstera

Jeśli $\alpha + \beta = 90$, to $n = \frac{\sin \alpha}{\sin \beta} = \frac{\sin \alpha}{\sin(90 - \alpha)}$

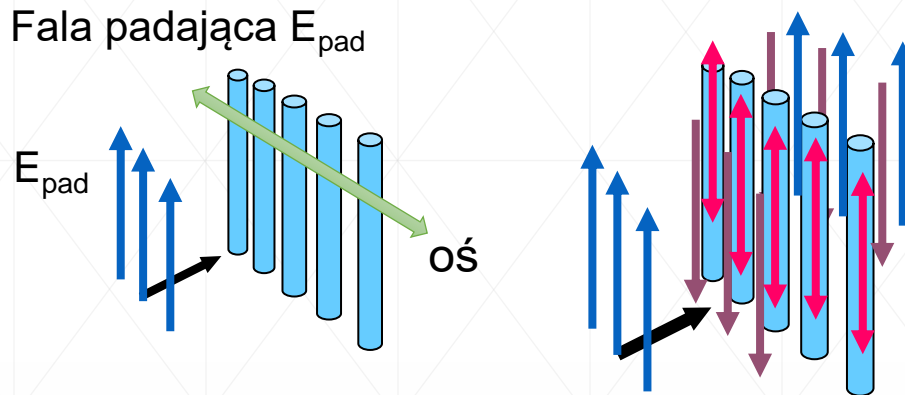
$$n = \operatorname{tg} \alpha$$

Sposoby polaryzacji 2

ZA POMOCĄ POLARYZATORÓW

polaryzator: metalowe pręty (mikrofale, fale radiowe)
długie cząsteczki (światło)

oś polaryzatora – linia
prostopadła do prętów

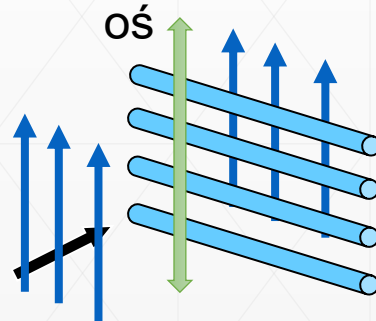
Fala
przepuszczona

$$E = E_{\text{pad}} + E_{\text{pręty}} = 0$$

Fala
wytworzona
przez prąd

$$E_{\text{pręty}} = - E_{\text{pad}}$$

Fala spolaryzowana prostopadłe do osi
polaryzatora jest pochłaniana

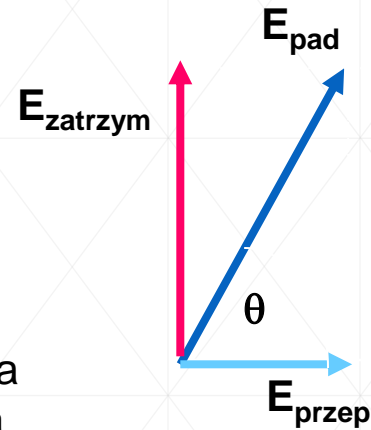
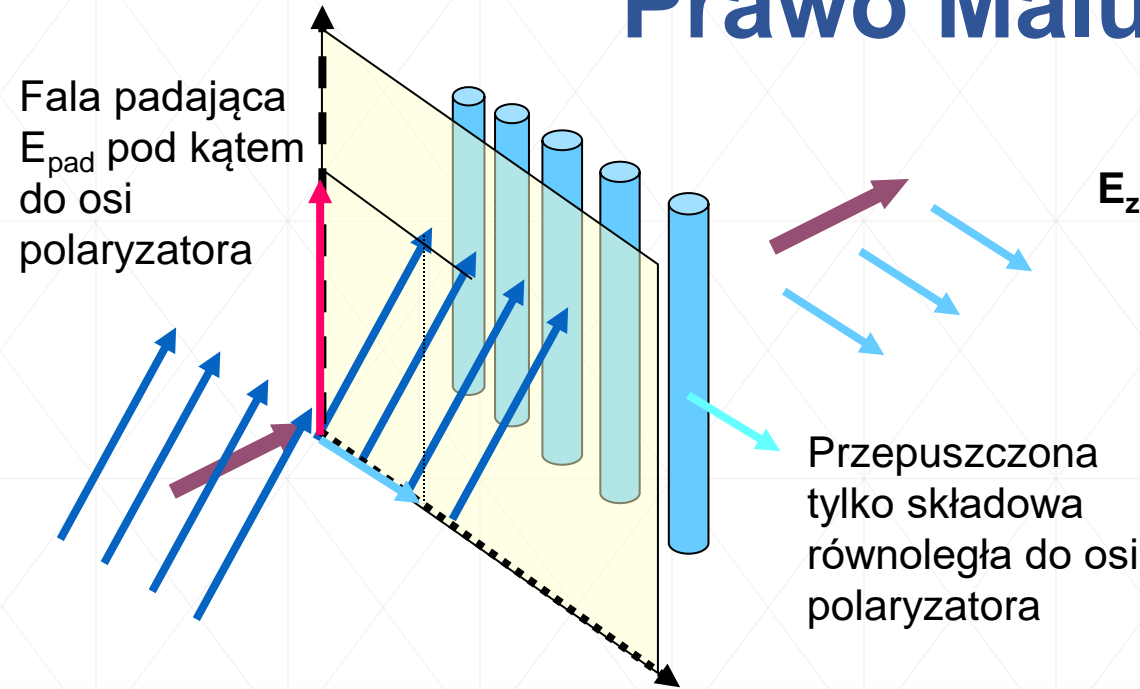
Fala
przepuszczona
= fala padająca

Fala spolaryzowana równolegle do osi
polaryzatora jest przepuszczana

Wygaszenie lub
przepuszczenie fali jest
wynikiem interferencji fali
padającej i wytworzonej
w materiale polaryzatora

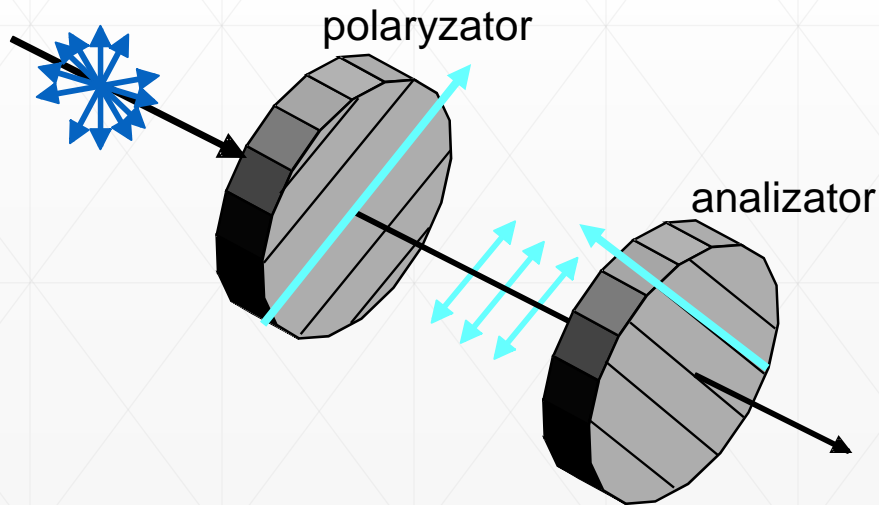

Prawo Malusa

$$I = I_m \cos^2 \theta$$

$$E_{\text{przep}} = E_{\text{pad}} \cos \theta$$

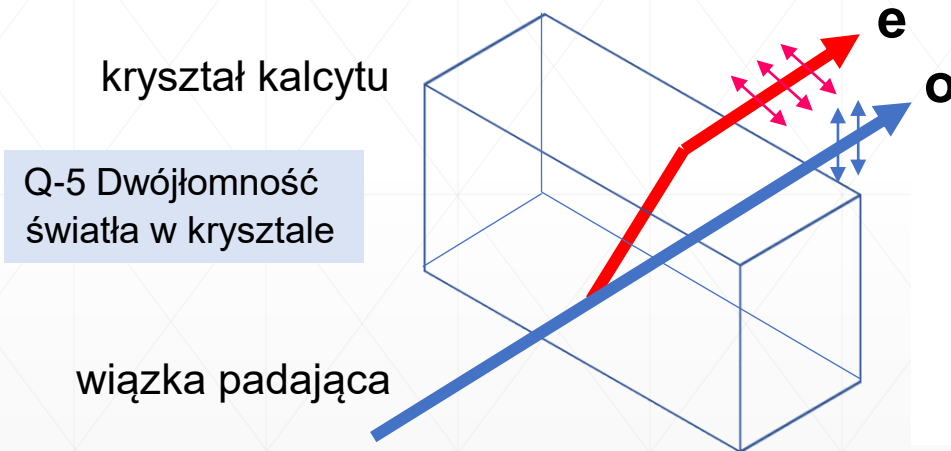

Prawo Malusa – natężenie światła spolaryzowanego po przejściu przez analizator optyczny jest proporcjonalne do kwadratu cosinusa kąta pomiędzy płaszczyznami polaryzacji światła przed i po przejściu przez analizator (reguła kwadratu cosinusa)

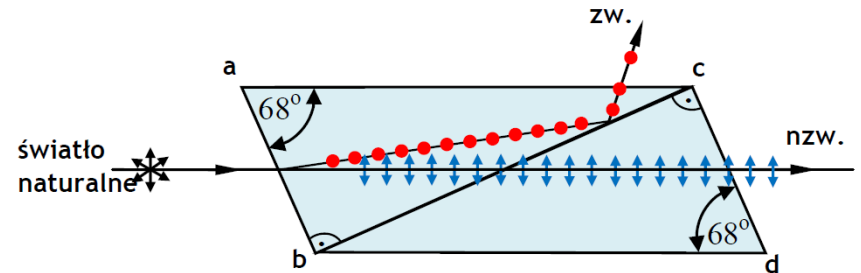
Sposoby polaryzacji 3

WYKORZYSTUJĄC ZJAWISKO PODWÓJNEGO ZAŁAMANIA ŚWIATŁA (DWÓJŁOMNOŚĆ)

- Jeśli współczynnik załamania, nie zależy od kierunku rozchodzenia się światła w ośrodku ani od jego polaryzacji to takie ciała nazywamy ciałami optycznie **izotropowymi**
- Gdy warunki te nie są zachowane to takie ciała nazywamy **anizotropowymi**. W takim przypadku pojedyncza wiązka światła rozszczepia się na powierzchni kryształu na dwie wiązki: **promień zwyczajny o** i **nadzwyczajny e**

Pryzmat Nicola wykorzystujący zjawisko wewnętrznego odbicia

- Obie wiązki są spolaryzowane liniowo, przy czym ich płaszczyzny drgań są wzajemnie *prostopadłe*.
- **Promień zwyczajny o** spełnia prawo załamania (ma ten sam współczynnik załamania n_o niezależnie od kierunku propagacji), a **promień nadzwyczajny e** nie spełnia tego prawa (n_e - zmienia się zależnie od kierunku propagacji).

Sposoby polaryzacji 3

WYKORZYSTUJĄC ZJAWISKO PODWÓJNEGO ZAŁAMANIA ŚWIATŁA (DWÓJŁOMNOŚĆ)

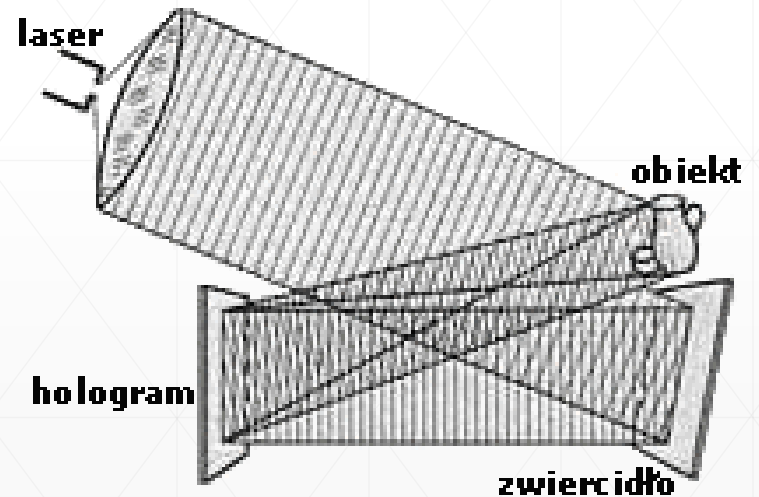
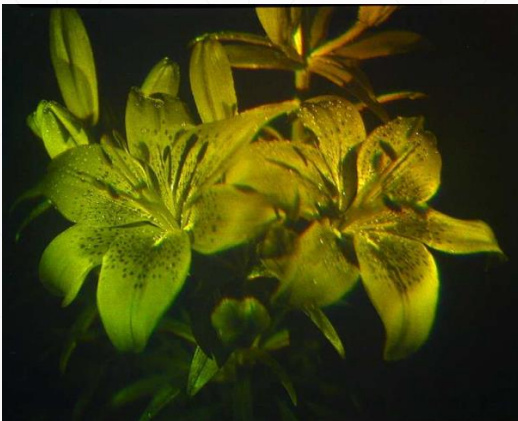
- Obie wiązki są spolaryzowane liniowo, przy czym ich płaszczyzny drgań są wzajemnie *prostopadłe*.
- *Promień zwyczajny* o spełnia prawo załamania (ma ten sam współczynnik załamania n_o niezależnie od kierunku propagacji), a *promień nadzwyczajny* e nie spełnia tego prawa (n_e - zmienia się zależnie od kierunku propagacji).

Holografia

Nazwa hologramu pochodzi od greckich słów hōlos i grápho, które po polsku oznaczają: „cały rysunek” – hologram przedstawia obraz trójwymiarowy, zwykła fotografia jest dwuwymiarowa.

Zapis polega na fotograficznym zarejestrowaniu obrazu interferencyjnego wytworzonego przez dwie fale spójne: jedną z lasera po ewentualnym odbiciu od zwierciadła (**fala odniesienia**), i drugą pochodzącą od oświetlonego również laserem przedmiotu (**fala przedmiotowa**)

Uzyskany po wywołaniu hologram zawiera zakodowaną postać szeregu prążków i pierścieni interferencyjnych informację o amplitudzie i fazie fali pochodzącej od przedmiotu, czyli informację o wyglądzie holografowanego przedmiotu z uwzględnieniem stosunków przestrzennych.

Odtwarzanie hologramu polega na oświetleniu hologramu, nie konieczne światłem spójnym. W wyniku dyfrakcji fali odtwarzającej na hologramie, powstają fale ugięte, które tworzą dwa obrazy przestrzenne: jeden rzeczywisty, drugi pozorny.

Zastosowania holografii:

- w mikroskopii holograficznej – możliwość wyeliminowania aberracji układu optycznego;
- w badaniu przemieszczeń i deformacji przedmiotów, analizie ich drgań;
- badać rozkłady temperatury lub przepływy hydrodynamiczne;
- w diagnostyce medycznej do badania wnętrza oka, wykrywania nowotworów;
- hologram tęczową stosuje się do zabezpieczania kart kredytowych lub tworzenia trójwymiarowych ilustracji.

Hologram

Podsumowanie

- Interferencja – świadectwo falowego charakteru zjawiska
- Warunek na wzmocnienie interferencyjne dla dwóch źródeł odległych o d wysyłających spójne promieniowanie o dł. λ
$$d \sin \theta = n\lambda$$
- Ugięcie światła – zmiana kierunku rozchodzenia się światła w pobliżu nieprzezroczystej przesłony (dyfrakcja światła)
- Siatki dyfrakcyjne – przykłady obrazów interferencyjnych, zastosowanie do wyznaczania odległości lub długości fali
- Polaryzacja światła – na czym polega i sposoby otrzymywania
- Hologram – zapisany obraz interferencyjny

Dziękuję za uwagę